

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. д-р Александър Николов Николов

СУ „Св.Климент Охридски“, ПН 2.2 История и археология
(Средновековна история)

върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ по ПН 2.2 История и археология, (Средновековна балканска история- Стопанска история на Балканите X-XV в.) обявен в ДВ бр. 55/28.06.2024 г. от СУ „Св. Климент Охридски“, за нуждите на Катедра „История на Византия и балканските народи“, Исторически факултет, с единствен кандидат гл. ас. д-р Йоанна Илиева Бенчева.

Оценка за съответствие с минималните национални изисквания на ЗРСРАБ и изискванията на ПУДСУ.

Проверката на данните, представени от кандидата, показва, че минималните национални изисквания на ЗРАСРБ и изискванията на ПУДСУ са спазени и процедурата е напълно легитимна. Кандидатът отговаря на условията за участие в процедурата за заемане на академичната длъжност „ДОЦЕНТ“, като постигнатите показатели и по петте групи критерии напълно покриват необходимите условия.

Изследователска дейност и резултати

Единственият кандидат гл.ас. д-р Йоанна Илиева Бенчева завършва средното си образование през 1989 г. в НГДЕК „ Св. Константин-Кирил Философ“. Тя завършва специалност „История“ през 1995 г. в СУ „Св. Климент Охридски“ с придобита степен „магистър“. Специализира в

Катедрата по история на Византия и балканските народи. Получава и педагогическа правоспособност като „Учител по история“, както и втора специалност „Културология“. През 1999 г. завършва успешно и специалност „Право“ в Юридическия факултет на СУ, с магистърска степен и специализация „Правораздаване“. През 1996 г. печели конкурс за асистент в Катедрата по история на Византия и балканските народи в ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“, от 2019 г. е главен асистент. Защитава докторска дисертация на тема „Хранене и диететика във византийско-балканския свят X-XV в.“ през 2018 г. към ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“, Катедра по история на Византия и балканските народи. Д-р Бенчева е получила класическо средно образование т.е. владее трите класически езика, също така владее английски и руски език. Специализирала е в Кьолнския университет през 2001 г. със стипендия на фондация „Александър фон Хумболдт“ под ръководството на проф. Петер Шрайнер и проф. Христо Матанов. Член е на Асоциацията на византинистите и медиевистите в България и на ръководството на Кооперация-ИФ 94. Участвала е в седемнайсет научни проекта, включително и като академичен наставник. Д-р Бенчева води общи и специализирани курсове в специалностите „История“, „Хебраистика“, „История и геополитика на Балканите“, „История и география“, „Археология“, „Архивистика и документалистика“ „История и чужд език“. Тя е била и научен ръководител на редица дипломанти.

Описание на научните трудове:

Кандидатката, Йоанна Бенчева, е представила внушителен общ списък с публикации, който включва две монографии, 38 студии и статии (от тях една на английски език и един очерк на гръцки език за Критовул от Имброс). Съавтор е също в написването на три учебни помагала. Представена е също и една научно-популярна публикация.

За конкурса кандидатката е представила отделен списък от 18 публикации, който включва двете ѝ монографии, от 2019 и 2024 г, и 16 студии и статии, от които една е написана на английски език.

Основен труд, представен тук, е монографията *„Търговията с хранителни продукти в Далмация и Истрия (XIII – XV в.)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2024, 224 с., ISBN 978-954-07-5986-9 (print); ISBN 978-954-07-5987-6 (e-book, pdf). Тук д-р Бенчева се спира на тема, която е била

изследвана в историографията, но може би не така мащабно и пълно, особено в българската медиевистика. Предмет на изследването е регион в Северозападните Балкани, тясно обвързан с Адриатическо и Средиземно море, с морската търговия, но и с Балканския регион, а именно Далмация и Истрия- области, в които в Късното Средновековие (XIII-XV в.) за върховенство се борят Венеция и Унгарското кралство, но имат своето влияние и Душановото сръбско царство, а по-късно и Османската империя. Местните градове, които се доближават плътно по своето устройство до италианските комуни и особено до Венеция и сред които се откроява, разбира се, Дубровнишката република, се различават по размери, влияние, степен на независимост, население и много други показатели. Специално внимание д-р Бенчева отделя и на многобройните островни общности, които образуват отделни административно-политически единици. Нейната компетентност и в областта на правото позволява да се спре на едно наистина високо ниво на градските статутути като източник за принципите, правилата и механизмите, по които се осъществява търговията с хранителни продукти в разглеждания период. Детайлно е разгледан целият набор от хранителни продукти, с които се извършва оживена търговия, както на дребно, така и на едро, в региона и в едни много по-широки рамки, които засягат също Апенинския полуостров и Централна Европа. За щастие, Далмация и Истрия са съхранили в своите архиви богат материал, който позволява да се изгради една пълнокръвна картина на икономическия живот в региона през разглеждания период. Монографията се състои от три глави, всяка от които, изследва детайлно различни проблеми. Така първа глава, „Градовете- природна среда, развитие и статутути“ ни представя общата рамка, в която се развива икономическият живот и особено търговията с хранителни продукти. Именно тук д-р Бенчева ни запознава и с разнообразието на градския живот в Далмация и Истрия, с природната среда, която е особено важен фактор за производството и търговията с храни, със сложните взаимоотношения на местните общности, както помежду им, така и с големите играчи в региона- Венеция и Унгария и не на последно място с основния извор на материал, а именно градските статутути и регламенти, които позволяват изграждането на пълна и достоверна картина на въпросната търговия.

Втора глава „Търговията с хранителни продукти в градските статутути“ е централна за монографията. Езиковите и извороведчески умения на д-р Бенчева, нейните познания в областта на правото, а също опитът от

дългогодишните проучвания на подобна проблематика в балкански и средиземноморски контекст, са ѝ позволили да разгледа внимателно всички разпоредби, които се отнасят както до общите принципи на търговията, така и до конкретните изисквания за търговията с отделните артикули: жито, месо, риба и морски дарове, сол, зехтин, подправки, мляко и млечни продукти и изобщо цялата гама от едни удивително разнообразен набор от хранителни продукти, които са налични и широко разпространени и търгувани в разглеждания период.

Трета глава „Средата и хората“ се спира на физическата среда, в която се осъществява търговията, а също и върху хората, които я осъществяват. Тази реконструкция се опира отново основно на разпоредбите в статутите, но са привлечени и други извори, които потвърждават до голяма степен, данните от юридическите документи.

Като цяло, представената монография е едно пълномащабно изследване на проблема, което е пионерско по своя характер и напълно покрива критериите за хабилитационен труд. От една страна, то надгражда досегашните проучвания на д-р Бенчева в сходна проблематика, но от друга страна, разглежда напълно нов регион и нови аспекти, тясно обвързани и с историята на града и градското право, пречупени през тази специфична тема. Представеният текст показва д-р Бенчева като един изграден и утвърден учен, който успява да анализира и представи в един достъпен и разбираем вид теми от стопанската история, като преодолява успешно обичайните трудности при представяне на подобни теми в медиевистиката.

Втората представена монография *Трапезата във византийско-балканския свят X – XV век*. София: ИК "Гутенберг", 2019, 316 с., ISBN 978-619-176-157-9 е публикуваната докторска дисертация на д-р Бенчева, разбира се, с известни допълнения и корекции. Това е труд, който е посветен на хранителните продукти, които присъстват на трапезата на балканското население в разглеждания период, диететиката и храненето на това население, което е разграничено по различни признаци: социален статут, възраст, етническа принадлежност и др. критерии. Д-р Бенчева се спира и тук на теми, свързани с търговията на едро и дребно с тези продукти, които са изчерпателно описани въз основа на широк набор от източници- писмени, визуални, археологически и лингвистични. Умението ѝ да работи с извори в оригинал позволява да разгърне изследването си съобразно най-високите стандарти на медиевистиката още в докторската си дисертация. Това е

отразено и в разглежданата публикация. Тя също се състои от три глави, от които първата е посветена на византийската диететика: начин на хранене, диета, поведение по време на хранене и разбира се, промените, настъпили с края на Античността, налагането на християнството и контакта със съседните народи: славяни, перси и др.

Втора глава се спира на самите хранителни продукти в цялото им разнообразие, начин на приготвяне, съхранение, рецепти и консумация, не само във Византия, но и в съседните балкански страни, доколкото това позволяват изворовите данни. Впечатлява разнообразието от продукти, достъпни за балканското население, които отличават региона от други части на средновековна Европа, където еднообразието на храната и оскъдните ресурси, предизвикват чест глад и епидемии. Изследването на д-р Бенчева показва и потвърждава мнението, че Балканският полуостров поради своите географски особености, климат и съчетаване на различни културни влияния, е зона, където изхранването обикновено не е генерален проблем още от средновековната епоха.

Трета глава се спира в разликите при храненето между отделните социални, религиозни и етнически групи на Балканите. Цялостният извод е, че въпреки тези разлики, съществуват общи принципи и норми, които са близки на територията на разглеждания регион и още в онзи период показват значителната близост между балканското население и по този показател.

Останалите 16 публикации на д-р Бенчева, представени за участие в конкурса, могат да бъдат разграничени в следните групи. Първата и най-голямата, която обхваща 11 публикации, включва статии, посветени на храненето, употребата на различни хранителни продукти, етикета на хранене, търговията и други теми, свързани с основния корпус от изследвания на д-р Бенчева. Специално внимание заслужава публикацията на английски език, свързана с морската търговия на Атон, а също публикациите, посветени на трапезата на владетеля, употребата на водата на Балканите, производството и търговията със сирене, храненето в Константинопол, храненето по време на поклонническите пътувания към Светите земи и други. Този тип изследвания се вписват изцяло в основната линия на изследвания на д-р Бенчева, която се очертава като изследовател на стопанската история и особено на историята на храненето, търговията с

храни, етикета при хранене и различни аспекти на тази основна човешка дейност.

Покрай тази основна тема д-р Бенчева има и отделни публикации по други проблеми, които частично са свързани и с основните ѝ изследвания. Сред тях се откроява темата за даренията на атонските манастири, темата за предвиждането на климатичните условия, пътуванията през Средните векове. Сред изследванията прави впечатление и статията, посветена на *Racta conventa*-документ, който, поне според традицията, залага основите на унията между хърватската и унгарската корона и запазва определена автономия на хърватските земи за много столетия напред, макар и под скиптъра на унгарските крале и австрийските императори впоследствие. Интересен аспект от изследванията на д-р Бенчева ни представя и статията ѝ за старостта в балкано-византийския свят, затова как са третираны възрастните хора, какво е тяхното хранене, медицинските грижи и отношението на обществото към тази не чак толкова многобройна група през Средните векове.

Като цяло Йоанна Бенчева се разкрива като един напълно оформен и прецизен изследовател на въпроси от историята на балкано-византийския ареал, които ни отвеждат към социалната история, историята на храненето, на ежедневието и други теми, които не са така популярни в нашата историография. С това тя запълва една ниша, която все повече се разширява, тъй като очевидно личи, че от основната тема за храните, храненето и търговията с хранителни продукти възникват нови полета за изследване, в които д-р Бенчева навлиза с присъщата ѝ вещина. Цитируемостта на нейните изследвания и безспорните приноси, отразени вярно и в приложените документи към конкурса, свидетелстват за изключителна фокусираност и целенасоченост на научните ѝ търсения в теми, които са били засягани и от други автори, но често пъти в контекста на други, по-големи теми или пък в недостатъчна дълбочина.

Заключение:

От всичко изложено дотук можем да обобщим, че гл. ас. д-р Йоанна Илиева Бенчева, единствен кандидат, отговаря напълно на критериите и изискванията за заемане на академичната длъжност“ доцент“, съобразно минималните национални изисквания и изискванията на Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“. Нейната научна продукция, преподавателска и

проектна дейност свидетелстват за висок професионализъм и значителни научни постижения в областта на средновековната балканска история. Затова подкрепям убедено и гласувам положително с „Да“ за кандидатурата на гл. ас. д-р Йоанна Илиева Бенчева за заемане на академичната длъжност „доцент“.

Дата...26 септември 2024 г.....

Подпис:

X

Александър Николов